

ICHKI SEKRETSIYA BEZLARI KASALLIKLARI

Asaka Abu Ali ibn Sino nomidagi

Jamoat salomatligi texnikumi Terapiya kafedrasi o'qituvchisi

Rahmonova Muyassarxon To'xtasinovna

Annotatsiya: Hozirgi zamon tibbiyotida ichki sekretsiya bezlari kasalliklari tobora ko'proq e'tibor qaratilayotgan, keng tarqalgan muammolardan biridir. Ushbu bezlar tananing har xil qismlarida joylashgan bo'lib, ularning asosiy vazifasi organizm funksiyalarini tartibga solishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ichki sekretsiya bezlari — bu gipofiz, qalqonsimon bez, paratireoid, buyrak usti, oshqozon osti bezi (insulin ishlab chiqaruvchi qismi), epifiz va jinsiy bezlardan tashkil topgan murakkab tizimdir. Ular qon orqali gormonlar chiqaradi va shu gormonlar yordamida metabolizm, o'sish, rivojlanish, energiya almashinuvi, jinsiy yetilish hamda organizmning tashqi va ichki muhitdagi turli o'zgarishlarga moslashishi boshqariladi. Har bir bezning o'ziga xos rol va ahamiyati mavjud.

Kalit so'zlar: Ichki sekretsiya bezlari, gormon, gipofiz, qalqonsimon bez, paratireoid bez, buyrak usti bezlari, oshqozon osti bezi, insulin, diabet, epifiz, jinsiy bezlar, endokrin kasalliklar, gormonal disbalans, sog'lom turmush tarzi, diagnostika, davolash.

Gipofiz bezi eng muhim ichki sekretsiya bezlaridan biri hisoblanadi. U bosh miyaning tag qismida joylashgan va ko'plab gormonlar ishlab chiqaradi. Gipofizning oldingi bo'lagidan somatotrop, tireotrop, adrenokortikotrop, gonadotrop, prolaktin kabi gormonlar ajralib chiqadi. Ushbu gormonlar tananing rivojlanishi, qalqonsimon va jinsiy bezlar faoliyati, buyrak usti bezlarining normal ishlashini boshqaradi. Gipofiz bezining disfunktsiyasi natijasida inson organizmida turli xil kasalliklar yuzaga keladi. Uning ortiqcha faollashuvi akromegaliya, gigantizm, Kushing kasalligi kabi kasalliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Aksincha, gipofiz gormonlari yetishmovchiligi natijasida bolalarda o'sishdan qolish (gipofizar nanizm), kattalarda

esa boshqa endokrin muammolar paydo bo'lishi mumkin. Qalqonsimon bez bo'yin sohasida, traxeya oldida joylashgan kichik bir bez bo'lib, tiroksin va triyodtironin gormonlarini ishlab chiqaradi. Qalqonsimon bez gormonlari organizmda energetik almashinuv, o'sish, markaziy nerv tizimi rivojini boshqaradi. Ularning miqdori organizm uchun muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, qalqonsimon bezning normadan yuqori gormon ishlab chiqarishi gipertireoz, Bazedov kasalligi kabi kasalliklarni keltirib chiqaradi. Qalqonsimon bez gormonlari yetarli miqdorda ishlab chiqarilmagan hollarda esa gipotireoz kuzatiladi. Bu holatda odamda sust harakat, umumiy zaiflik, dimoq qotish, tana haroratining pasayishi va boshqa belgilar yuzaga keladi [1].

Paratireoid bezlari qalqonsimon bez orqasida joylashgan mayda to'qimalardan iboratdir. Ushbu bezlar tomonidan ishlab chiqariladigan paratireoid gormon (paratireoidi) organizmda kaltsiy va fosfor almashinuvini tartibga soladi. Paratireoid bezlar faoliyatining pasayishi gematsiya, mushaklarning tiriklashuvi, paypaslash va tortishish sindromi ko'rinishida namoyon bo'lishi mumkin. Ortiqcha ishlab chiqarilgan hollarda esa suyaklarning mo'rtlashib, to'kilib ketishi orqali o'z aksini topadi. Buyrak usti bezlari buyraklarning yuqori qismida joylashgan bo'lib, ulardan kortikosteroid va adrenal, noradrenalin kabi gormonlar ishlab chiqiladi. Kortikosteroid gormonlar suv-tuz almashinuvini, immunitet jarayonlarini, uglevod, yog', oqsil almashinuvini tartibga soladi. Buyrak usti bezi kasalliklari ichida Kushing sindromi, Adisson kasalligi ko'p uchraydi. Kushing sindromida bu gormonlarning ortiqcha ishlab chiqarilishi natijasida yuz va tana sohasida yog' to'planishi, mushaklarning sustlashuvi, terining yupqalashuvi, qandli diabetga moyillik kuchayadi. Adisson kasalligi esa bu bez gormonlarining yetishmovchiligi bilan tavsiflanadi, natijada odamda umumiy zaiflik, terining qorayishi, ishtahaning pasayishi kuzatiladi [2].

Oshqozon osti bezi inson organizmida insulin va glyukagon gormonlarini ishlab chiqaradi. Bu bezning normal ishlashi natijasida, organizmdagi qand miqdori muvozanatda bo'ladi. Insulin yetishmasligi holatida qandli diabet kasalligiga olib

keladi. Bu esa organizmda ko‘plab asoratlarni vujudga keltiradi, yurak-qon tomir tizimi, buyraklar, ko‘z va asab tizimi faoliyati buziladi. Insulinning normadan ortiq ishlab chiqarilishi esa gipotemiya holatiga sabab bo‘ladi, natijada odamda hushsizlanish, terlash, yurak urishining tezlashishi yuzaga keladi. Epifiz bezi bosh miya ichida joylashgan va asosan melatonin gormonini ishlab chiqaradi. Melatonin insonning uyqu-suxu ritmini, organizmdagi biologik soatni tartibga soladi. Epifiz gormonlarining yetarli ishlab chiqarilmasligi insonda uyqusizlik, asabiylashish, kayfiyat buzilishlariga olib keladi. Jinsiy bezlar — tuxumdonlar va urug‘lar, jinsiy gormonlar ishlab chiqaradi. Erkaklarda asosiy gormon testosteron, ayollarda esa estrogen va progesteron hisoblanadi. Bu gormonlar jinsiy rivojlanish, reproduktiv tizimning yetilishi, homiladorlik va boshqa muhim jarayonlarga ta‘sir ko‘rsatadi. Jinsiy bezlar faoliyatining buzilishi natijasida jinsiy sustlik, bepushtlik, gormonal disbalansga oid muammolar vujudga keladi. Ichki sekretsiya bezlari kasalliklari organizmning barcha tizimlariga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Bu kasalliklarning rivojlanishida irsiy omillar, jismoniy va ruhiy stress, ekologik muammolar hamda turli yuqumli va surunkali kasalliklar rol o‘ynaydi. Odatda, ichki sekretsiya bezlari kasalliklari uzoq muddatli va kechikkan holda boshlanadi, belgilar asta-sekin namoyon bo‘ladi. Bu kasalliklarni dastlabki bosqichida aniqlash qiyin, shuning uchun tibbiy ko‘riklar va profilaktik tadbirlar muhim hisoblanadi [3].

Davolashda asosan medikamentoz vositalar, fizioterapiya, ba‘zan esa jarrohlik amaliyotlari qo‘llaniladi. Gormonlarni to‘ldiruvchi yoki to‘svuvchi preparatlarni qabul qilish, ratsional ovqatlanish va sog‘lom turmush tarzini olib borish juda muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, gormonal muvozanatni tiklash uchun bemorda sabr, qat‘iyat va tibbiy tavsiyalarga rioya qilish juda zarur. Har bir kasallikning o‘ziga xos davolash protokoli mavjud va uni tayyorlash uchun shifokor ko‘rigidan o‘tish talab etiladi. Ayrim hollarda ichki sekretsiya bezlari kasalliklari boshqa ichki organlar va tizimlarning faoliyatiga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli bu kasalliklarni vaqtida aniqlash va to‘g‘ri davolash inson salomatligi uchun nihoyatda muhimdir. Gormonlar o‘zaro murakkab bog‘liqliklar asosida ishlaydi,

bitta bez faoliyati buzilsa, boshqalariga ham ta'sir o'tkazadi. Bu esa organizmda zanjirli reaksiyalarni vujudga keltirib, ko'plab muammolarga sabab bo'lishi mumkin [3].

Ichki sekretiya bezlari kasalliklarini oldini olish uchun sog'lom turmush tarziga amal qilish, yetarli miqdorda dam olish, doimiy tarzda tibbiy ko'rikdan o'tib turish, stress va jismoniy zo'riqishlardan saqlanish zarur. Shuningdek, ovqatlanishda muvozanat, jismoniy faollik va to'g'ri parhez ham muhim ahamiyatga ega. O'z vaqtida aniqlangan va davolangan kasalliklar samarali tuzaladi va asoratlari xavfi kamayadi. Rivojlangan mamlakatlarda endokrin kasalliklarni davolash, profilaktikasi va diagnostikasi bo'yicha juda ko'plab zamonaviy usullar mavjud, shuning uchun har qanday salomatlik muammosi bilan shifokorga murojaat qilish lozim [4].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, ichki sekretiya bezlari kasalliklari inson salomatligida eng muhim o'rinni egallaydi. Bu kasalliklar har bir bezdagi gormonlar ishlab chiqarilishidagi buzilishlar natijasida yuzaga keladi va organizmning barcha tizimlariga ta'sir qiladi. To'g'ri tashxis, samarali davolash va profilaktika choralari sog'lom hayot garovidir. Ichki sekretiya bezlari faoliyatini saqlash va ularni zararlanishidan ehtiyot bo'lish, har bir inson uchun muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Toirova F.A., Karimova D.B. "Endokrinologiya asoslari." – Toshkent: O'zbekiston tibbiyot nashriyoti, 2020.
2. Xayitov K., Vahobov F. "Ichki sekretiya bezlari va ularning kasalliklari." – Toshkent: Fan, 2017.
3. Ziyayev S.H. "Klinik endokrinologiya." – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
4. Bayramov G.S. "Endokrinologiya darsligi." – Toshkent, 2021.
5. Ross A.C., Wilson K.J. "Harakat va yetilishi: Odam anatomiyasi va fiziologiyasi." – Toshkent, 2014.

6. Nazarova X.X. "Ichki a'zo kasalliklari." – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
7. Harrison's Principles of Internal Medicine, 20th Edition. – McGraw Hill, 2018.